

розрахунки, зменшенню витрат Національного банку та держави на підтримку готівкового обігу. У підсумку матимемо ряд важливих економічних результатів, а саме:

- збільшення питомої ваги безготівкових розрахунків платіжними картками у сфері торгівлі та послуг порівняно з розрахунками готівкою;
- розширення інфраструктури приймання платіжних карток;
- збільшення надходжень у місцеві й державний бюджети за рахунок повнішого оподаткування суб'єктів господарювання та фізичних осіб (при безготівковому обслуговуванні різко зменшуються можливості для приховування доходів);
- зменшення зловживань у сфері торгівлі та послуг;
- зниження витрат на касові операції, інкасацію, транспортування, зберігання готівки тощо;
- скорочення витрат на виробництво банкнот і монет та підтримку готівкового обігу;
- погіршення умов для розвитку тіньового бізнесу.

Освещены проблемы и тенденции развития безналичных форм расчетов, проанализировано современное состояние формирования Национальной системы массовых электронных платежей, рассмотрены пути оптимизации денежного оборота.

Problems and progress trends of cashless forms of payments are lighted up, analyzed the modern state of forming of the National system of mass electronic payments, considered the ways of optimization of money circulation.

УДК 339.94

В.В. Кондратюк, здобувач

Черкаський державний технологічний університет

Інтеграційні процеси: поняття, підходи, закордонний досвід

Розкрито сутність, теорії та концепції економічної інтеграції., проаналізовано тенденції та динаміку розвитку інтеграційних процесів в Україні. Автором обґрунтовано вплив інтеграційних процесів на кількісні і якісні зміни функціонування соціально-економічних систем і розробка концептуального підходу до оцінки впливу інтеграційних процесів на регіональний соціально-економічний розвиток.

інтеграція, інтеграційний процес, регіоналізація, глобалізація, дезінтеграція

Інтеграційні процеси, що стрімко протікають у реальному світі на різних рівнях його ієрархії і охоплюють всі сфери життя сучасного суспільства, являють собою складне і багатогранне явище, яке характеризується розмаїтістю причин і наслідків його здійснення. Дана сфера досліджень на сьогоднішній день є недостатньо систематизованою, про що свідчать результати симпозіумів і конференцій, присвячених аналізу інтеграційних процесів. Аналіз останніх досліджень провідних вітчизняних і зарубіжних вчених свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення і тлумачення сутності інтеграційних процесів, до проведення їхнього

аналізу, діагностики впливу на розвиток соціально-економічних систем. Крім того, маловивченими залишаються регіональні аспекти розглянутого явища.

Розвиток сучасної світової економіки характеризує дві протилежні, однак тісно пов'язані тенденції: глобалізація і регіоналізація соціально-економічних відносин. Глобалізація є результатом посилення і прискорення інтеграційних процесів створення системи вищого ієрархічного рівня – світової економіки. При цьому глобальні тенденції приводять до посилення залежності розвитку національних і регіональних економік від факторів зовнішнього середовища (світових тенденцій). Регіоналізація означає зростаючу залежність розвитку соціально-економічних систем, у тому числі світової економіки від локальних особливостей, що обумовлює необхідність врахування просторового фактора в дослідженнях інтеграційних процесів.

Наслідком глобалізації є підвищення відкритості економіки України та її регіонів у світовому масштабі, а також перехід країни до лібералізації зовнішньоторгівельних відносин, що являє собою поступову реалізацію ключових напрямків ринкової трансформації економіки України. Політика відкритої економіки обумовлює потребу в наукових дослідженнях, орієнтованих на вирішення проблем і наслідків відкритості для соціально-економічного розвитку країни та її регіонів (зокрема, почали широко обговорюватися проблеми національної безпеки внаслідок підвищення відкритості національної економіки в зовнішньому світі). При цьому поняття відкритості для регіональної економіки ускладнюється і містить у собі відкритість регіону в національній економіці і відкритість у світовому просторі.

Відкритість регіонів у національному просторі є наслідком здійснення міжрегіональних інтеграційних процесів. У літературі в основному розглядаються горизонтальні зв'язки між регіонами в результаті здійснення територіального поділу праці з наступною його кооперацією. Вертикальна інтеграція розглядається лише в контексті реалізації відносин між державою і регіонами.

Головною метою державної регіональної політики є вирівнювання сформованих диспропорцій регіонального розвитку, рівень диференціації яких досяг критичного значення, що є причиною дестабілізації і соціально-економічних конфліктів у країні. Таким чином, актуальність теми дослідження обґрунтована необхідністю науково-методичного дослідження проблем впливу інтеграційних процесів, що протікають на різних ієрархічних рівнях економічних систем, на регіональний соціально-економічний розвиток.

В даний час основна увага при вивченні інтеграційних процесів приділяється дослідженню їхнього місця і ролі з позицій закономірностей розвитку міжнародної економічної інтеграції в результаті об'єктивного процесу глобалізації світово-господарських зв'язків. Зазначені аспекти інтеграційних процесів розглядаються в роботах А. С. Гальчинського [1], В. М. Гейця [1,2], Л. Угрин [3].

Метою даного дослідження є обґрунтування впливу інтеграційних процесів на кількісні і якісні зміни функціонування соціально-економічних систем і розробка концептуального підходу до оцінки впливу інтеграційних процесів на регіональний соціально-економічний розвиток.

Сьогодні в економічній літературі, ЗМІ, з вуст перших осіб держави, на економічних форумах звучать тези про інтеграційні процеси, що розглядаються з погляду різних аспектів об'єктивної дійсності, на різних рівнях соціальної

організації (на мікро-, мезо-, макро-, мегарівнях) і в різних сферах громадського життя (економічної, політичної й ін.).

Поняття „інтеграція” з’явилося в політичному словнику порівняно недавно, у 20-х рр. нашого сторіччя, і означало „вчення про інтеграції”. Його родоначальниками були німецькі вчені Р. Шмітт, Х. Кельзен і Д. Шіндлер. Термін „інтеграція” („integratio” – лат.) означає „удосконалювання, об’єднання в ціле яких-небудь частин”.

Повернемося до визначення поняття „інтеграційний процес”. Регіональна інтеграція – це особливий етап у процесі інтернаціоналізації господарського життя, що веде до створення нової якості – цілісності відособленого господарського комплексу декількох регіонів (однорідний господарський механізм).

У Великому енциклопедичному словнику економічна інтеграція розуміється як „свідомо і планомірно регульований процес міжнародного поділу праці, зближення економік і формування сучасної високоефективної структури національних господарств, формування глибоких і стійких зв’язків в основних галузях економіки, науки і техніки, розширення і зміцнення міжнародного ринку цих країн, удосконалювання товарно-грошових відносин” [5]. Вищенаведене визначення не є достатнім, незважаючи на те, що розглядає дане явище у формі найвищого його прояву – економічної інтеграції національних економік, тобто розглядає інтеграцію держав на мегарівні.

Подібні тлумачення економічної інтеграції використовуються, в основному, у теорії міжнародних економічних відносин (МЕВ). У рамках даної теорії вивчення інтеграційних процесів виробляється з позицій існуючої на сьогоднішній день практики інтеграційних об’єднань, однак при цьому не розглядаються базові аспекти інтеграції, не розкривається глибинна сутність цього складного явища [1].

Багато країн світу в силу відкритості їхніх економік, стають учасниками інтеграційних процесів. Однак максимальний „виграш” від інтеграції однозначно мають високорозвинені країни при збереженні і збільшенні розриву в розвитку від країн із транзитивною економікою.

Інтеграційний процес являє собою, у першу чергу, процес об’єднання. Слід зазначити, що об’єктивна тенденція до безперервної інтеграції (об’єднання) людства характеризує всесвітній історичний процес, що має місце на різних рівнях соціальної організації: соціально-групових, регіональних і глобальному, а також у різних сферах громадського життя – економічного, політичного, культурного і т.д. [2]. На даний час існують наступні теорії участі країн (регіонів) у міжнародному і міжрайонному поділі праці (табл. 1).

Таблиця 1 – Теорії участі країн (регіонів) у міжнародному і міжрайонному поділі праці

Групи економічних теорій	Причини участі країн і регіонів у міжнародному і міжрегіональному поділі праці	Фактори участі в міжнародних і міжрегіональних	Роль держави
Меркантилізм (Т. Мен)	Грошові кошти (у формі золота і срібла) є основою процвітання нації. Зовнішня торгівля країн і регіонів повинна бути орієнтована не на простий товарний обмін, а на одержання коштів.	Вигідні умови торгівлі, створювані державою.	Посилення державного контролю за станом торгівлі: стимулювання експорту й обмеження імпорту шляхом введення мита на іноземні товари
Теорії вільної торгівлі. Теорія абсолютних і відносних переваг. Теорія експортної бази (Л. Сміт, Д. Рікардо).	Основне джерело доходів країни (регіону) в активній участі в міжрайонному і міжнародному поділі праці з врахуванням ресурсних переваг, якими володіє певна країна (регіон). Економічний розвиток країни (регіону) визначається розвитком експортоорієнтованих галузей.	Володіння абсолютними ресурсними перевагами.	Державі пропонується звести до мінімуму своє втручання в міжрайонну і міжнародну торгівлю, за винятком тих випадків, коли необхідно забезпечити безпеку або зміцнити обороноздатність країни.
Теорія факторів виробництва (Е. Хекшер, Б. Олін)	Країни (регіони) мають відносні переваги у виробництві тих товарів, де інтенсивно використовуються збиткові фактори виробництва. Надлишок ресурсу завжди означає дешевизну і можливість отримання додаткового прибутку за рахунок економії витрат.	Виробничі технології і ресурсна база країни (регіону).	
Парадокс Леонтьєва	Працenasичені країни (регіони) експортують капіталоємну продукцію.	Якість факторів виробництва. Поява нового фактора – наукоємності.	
Теорія стадій життєвого циклу (П. Кругман)	Рух факторів між країнами (регіонами) виникає зазвичай у зв'язку з відмінностями в стадіях життєвого циклу продукту в різних країнах (регіонах). Також передбачається наявність нематеріальних факторів, що визначають місце країни в світогосподарських зв'язках – наявність чи відсутність нововведень і рівень економічного розвитку в	Стадія життєвого циклу товару на ринках різних країн.	
Теорія міжнародної конкуренції (М. Портер)	Рівень соціально-економічного розвитку країни (регіону) визначається конкурентоздатністю фірм, розташованих на певній території.	Ефективність використання факторів виробництва.	Держава повинна використовувати важелі й інструменти, покликані збільшувати конкурентні переваги

Розглянутий понятійний апарат дозволяє зробити наступне уточнення у визначенні інтеграційного процесу. Інтеграційний процес – є процес становлення нової цілісності в результаті упорядкування, узгодження й об'єднання в просторі і в часі структур і функцій вже існуючих відкритих систем на кожному з рівнів їхньої організації. Остаточне визначення сутності інтеграційних процесів необхідно зробити з позицій теорії ієрархічних систем (системно-самоорганізаційного підходу).

Ефективність економічної інтеграції досягається за рахунок:

- усунення дискримінації та бар'єрів між учасниками інтеграційних угруповань у русі товарів, послуг, капіталу, робочої сили і підприємництва;
- стандартизації та уніфікації у виробничо-комерційній сфері;

- динамічного ефекту внаслідок розширення ринку і економії на масштабах виробництва;

- забезпечення достатнього рівня конкуренції [3].

Разом з тим, незважаючи на очевидні економічні переваги, процеси економічної інтеграції перебігають у складному переплетінні політичних і соціально-економічних проблем. Основними чинниками, що зумовлюють виникнення та існування таких проблем, є: традиційні конфлікти між учасниками інтеграційних процесів; політико-правові, економічні й соціально-культурні перешкоди; суперечності розширення складу інтеграційних угруповань та ін.

Розглядаючи процес інтеграції стосовно України необхідно звернути увагу і на її протилежність – дезінтеграцію. Ці процеси характеризують зміни внутрішньої єдності економічного простору. Очевидно, що даний аспект функціонування економіки надзвичайно важливий для України. Інтеграція, якщо вона заснована на взаємній вигоді економічних партнерів, дозволяє використовувати переваги взаємодоповнення регіональних економік. Просторова дезінтеграція, або ослаблення міжрегіональних економічних зв'язків, створює загрозу економічної цілісності країни.

Таким чином, необхідно відзначити, що основними задачами інтеграції на сучасному етапі є прискорене подолання наслідків економічної кризи в регіонах, завершення в них основних інституціональних перетворень, максимальне використання сприятливих факторів регіонального розвитку. Поряд з цим спеціальною задачею стратегії є подолання тенденцій дивергенції (посилення неоднорідності) і дезінтеграції (ослаблення єдності) економічного простору. Очевидно, що продовження руху по траєкторії „дивергенція-дезінтеграція” має своєю межею розпад цілісної економіки і єдиної держави.

Список літератури

- 1 Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015) „Шляхом європейської інтеграції” / Авторський колектив: А. С. Гальчинський, В. М. Гесць та ін. – НІСД, Інститут економічного прогнозування НАНУ, Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004.
- 2 Економіка України. Підсумки перетворень та перспективи зростання. Інститут економічних прогнозів НАНУ / За ред. акад. НАНУ В.М. Гейця. – К., 2000.
- 3 Л. Угрин. Інтеграційні процеси: міжнародний аспект // www.franko.lviv.ua
- 4 Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник / за ред. Мочерного С.В. – У 2 т. – Т. 2, 2006. – 568 с
- 5 Большой энциклопедический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. – М.: Фонд „Правовая культура”, 2000. – 528 с.

Раскрыта сущность, теории и концепции экономической интеграции., проанализированы тенденции и динамика развития интеграционных процессов в Украине. Автором обосновано влияние интеграционных процессов на количественные и качественные смены функционирования социально-экономических систем и разработка концептуального подхода к оценке влияния интеграционных процессов на региональное социально-экономическое развитие.

Essence, theories and conceptions of economic integration, is exposed., tendencies and dynamics of development of processes of integrations are analysed in Ukraine. By an author is based influence of processes of integrations on the quantitative and high-quality changing of functioning of the socio-economic systems and development of conceptual approach to the estimation of influencing of processes of integrations on regional socio-economic development.